

Kitleselleşme Sonrası Uluslararası İlişkiler Programları: Öğrenci Profili ve Beklentileri

Bekir S. Gür
Mehmet Köse
Mesut Özcan

Öz: Uluslararası ilişkiler öğrencileri, 1990'lı yıllara kadar nispeten daha avantajlı bir sosyoekonomik profile sahip olmuşlardır. Yükseköğretim sisteminde son yıllarda yaşanan genişlemeden sonra uluslararası ilişkiler programları öğrencilerinin profilini ortaya koyan kapsamlı bir çalışma yoktur. Bu nicel çalışmanın amacı, kitleselleşme sonrası uluslararası ilişkiler programları öğrencilerinin profilini ve beklentilerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda öğrencileri alana yönlendiren faktörler ve öğrencilerin eğitimleri sürecinde edindikleri bilgi ve beceriler ile mezuniyet sonrası beklentilerini anlamak üzere bir tarama çalışması yapılmıştır. 76 farklı ilden 94 farklı üniversiteden toplam 1.086 öğrencinin verileri analize katılmıştır. Araştırma bulguları, uluslararası ilişkiler programlarında daha heterojen bir öğrenci profiliyle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Bulgulara göre öğrencilerin uluslararası ilişkiler bölümlerini tercih etmelerinde öncelikli olarak dil öğrenme ve yurt dışında yaşama ve çalışma isteği gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Yabancı dil öğrenme isteği bölüm tercihinde etkili bir sebep olsa da öğrenciler arasında yabancı dil bilgi düzeyi düşük kalmaktadır. Katılımcıların gelirleri, okudukları lise türleri, tercihlerinde belirttikleri en önemli etken ve kariyer hedefleri arasında Çoklu Mütakabiliyet Analizi yapılmıştır. Öğrencilerin ulusal ve uluslararası alanda rekabet edebilecek bilgi ve tecrübeye sahip olmalarını sağlayacak müfredatın geliştirilmesi ve müfredat harici edinim imkânlarının artırılması önemli görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası ilişkiler eğitimi, akademik tercihler, yükseköğretim, uluslararası ilişkiler programı, uluslararası ilişkiler kariyeri, diplomasi.

Abstract: International relations students had a more privileged socio-economic profile until the 1990s in Turkey. There is no comprehensive study that reveals the profile of the students of international relations programs after the expansion in the higher education system in recent years. The aim of this quantitative study is to reveal the profile and expectations of students at post-massified international relations programs. We conducted a survey in order to understand the factors that direct the students to the field, the knowledge and skills acquired by the students during their education, and their post-graduation expectations. The data consists of a total of 1,086 students from 94 different universities from 76 cities. Research findings show that we are indeed faced with a more heterogeneous student profile in international relations programs. The findings show that factors such as foreign language learning and the desire to live and work abroad are effective in students' preference for international relations departments. Although the desire to learn a foreign language is an effective reason for choosing a department, the level of foreign language proficiency among students remains low. Multiple Correspondence Analysis was conducted to reveal the relationships between the participants' income, the types of high schools they have graduated from, the most important factor they stated in their preferences for choosing international relations, and their career goals. We recommend developing curricula and extracurricular opportunities that will enable students to have the knowledge and experience to compete in the national and international arena.

Keywords: International relations education, academic preferences, higher education, international relations programs, international relations career, diplomacy.

Doç. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi. bsgur@ybu.edu.tr
Dr., Afrika Vakfı. mkose@hotmail.com
Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi. mesut.ozcan@asbu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-8397-5652>
 <https://orcid.org/0000-0001-5250-0742>
<https://orcid.org/0000-0003-0981-2577>

 © İlmî Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/M0687
insan & toplum, 2023; 13(2): 1-28.
insanvetoplum.org

 Başvuru: 12.04.2022
Revizyon: 02.06.2022
Kabul: 11.06.2022
Online Basım: 18.07.2022

Giriş

Siyaset biliminin bir alt alanı gibi görülen uluslararası ilişkiler çalışmaları, 20. yüzyılın başında müstakil bir alan olarak ortaya çıkmaya başlamıştır (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013). 20. yüzyılın başlarından itibaren savaş, barış, uluslararası hukuk ve diplomasi gibi çalışma konularına ağırlık veren uluslararası ilişkiler alanı zamanla çalışma alanlarını çeşitlendirmiş ve insan hakları, küreselleşme, insani yardım, çevre sorunları, terör, çatışma çözümleri ve cinsiyet gibi konuları da incelemeye başlamıştır (Özyılmaz-Kiraz, 2020). II. Dünya Savaşı sonrası yıllar Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve siyasi olarak daha fazla dışarı açıldığı yıllardır ve uluslararası ilişkilerin bir çalışma alanı olarak siyasal tarih ve devletler hukuku gibi alanlardan ayrılarak kurumsallaşması bu döneme denk gelmektedir (Özcan, 2020). Türkiye, II. Dünya Savaşı sonrasında içerideki gelişmelerin ve dış dünyadaki değişimlerin de etkisiyle Cumhuriyet'in ilk döneminden farklı olarak toplumsal, ekonomik ve siyasi olarak dışarıya açılmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş dönemindeki Batı Bloku ve Orta Doğu ülkeleriyle daha yoğunluklu ilişkiler 1990'larda Demirperde'nin kalkmasıyla gelişme alanı bulmuş, 2000'li yıllardan sonra yeni kıtalara açılımla küresel düzeye çıkmıştır. Bu değişimler Dışişleri Bakanlığı'nın yayılımı ve geniş alanda faaliyet göstermesine yol açarken birçok yeni kamu kurumunun uzmanlaşmış alanlarda görev yapmak üzere kurulmasını da sağlamıştır. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Yunus Emre Vakfı, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ve Türkiye Maarif Vakfı bunların başında gelmektedir. Bunlara ilaveten neredeyse her kamu kurumunun dış ilişkiler birimi veya yurt dışına taşan görev alanıyla ilgili birimleri ihdas edilmiştir. Ticaret Bakanlığı, Çalışma Bakanlığı, Enerji, Milli Eğitim, Kültür ve Turizm Bakanlıkları ile Diyanet İşleri ve İletişim Başkanlıkları bunların başında sayılabilir.

Bölgesel ve uluslararası yapılara gittikçe daha fazla dâhil olan Türkiye'nin, aktif olarak da öncülük yaptığı girişimler olmuştur. Barış gücü ve güvenlik iş birlikleri ile sınır ötesinde görev yapan asker ve polis sayısı da artmaktadır. Türkiye merkezli sivil kuruluşları, eğitimden kültüre insani yardımdan kalkınma iş birliklerine kadar geniş coğrafyalarda faaliyet göstermeye başlamışlardır. Dış ekonomik ilişkileri, yatırım ve ticaret ağları ile gelişmiştir. Bu gelişmeler bir taraftan bilgi ihtiyacına diğer taraftan da insan kaynağı gerekliliğinin çeşitlenmesine işaret etmektedir. Devletler arası ve toplumlar arası ilişkilerin çok boyutlu olarak gelişimi, akademik çalışmaların ve uluslararası ilişkiler bölümlerinin hızla çoğalmasına ve bu alanda eğitim alan öğrencilerin sayısının artmasına neden olmuştur (Kut vd., 2005). Kuşkusuz bu genişleme, uluslararası ilişkiler bölümlerine has bir durum değildir. Genel olarak yükseköğretime artan talebi karşılamak için 2006 sonrası yeni üniversitelerin

kurulması ve 2008 sonrası yükseköğretim kontenjanlarının artırılması sonucunda özellikle 2014 yılına kadar yükseköğretim sisteminde hızlı bir genişleme yaşanmıştır. Böylece Türkiye yükseköğretim sisteminde erişimi daha geniş halk kitlelerine açmış, yeni imkânlar ve zorluklar da ortaya çıkmıştır (Gür, 2016; Özoğlu vd., 2016).

1990'lı yıllardan önce uluslararası ilişkiler öğrencilerinin geleneksel olarak daha avantajlı bir sosyoekonomik profile sahip oldukları (Aydınlı & Mathews, 2008) düşünüldüğünde, yükseköğretim sisteminde son yıllarda yaşanan kitleleşme ve genişlemeden sonra uluslararası ilişkiler programları öğrencilerinin profili incelemeye değer bir konu olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle bir araştırmayı ilginç kılan birkaç husus vardır. Öncelikle, genişleme sonrası uluslararası ilişkiler öğrencilerinin profilini ortaya koyan kapsamlı bir çalışma yoktur. Literatürde uluslararası ilişkiler programlarıyla ilgili olarak müfredat ve akademisyenlere odaklanmış ancak bu bölümün öğrencilerini merkeze alan bir araştırmayla karşılaşılmamıştır. Dahası Türkiye'nin uluslararası kurum ve kuruluşlarının çeşitlendiği ve farklı becerilerde yeni insan kaynaklarına ihtiyaç duyulduğu dikkate alındığında uluslararası ilişkiler programı mezunlarının çok yönlü bir formasyona sahip olması beklenmektedir. Uluslararası ilişkiler bölümlerinin öğrencilerine nasıl bir eğitim sunulduğu bu çerçevede incelenmelidir. Bu çalışmanın amacı, uluslararası ilişkiler öğrencilerinin kendilerini alana yönlendiren faktörleri ve eğitimleri sürecinde edindikleri bilgi ve becerileri ortaya koyarak profillerini öğrenmek ve mezuniyet sonrası beklentilerini anlamaktır.

Türkiye'de Uluslararası İlişkiler Eğitimi

Osmanlı'nın son yüzyılında yurt dışında daimî mukim elçiliklerin açılması, devletler arası ilişkiler alanındaki ilk çalışmaların ortaya çıktığı dönemdir (Özcan, 2020). Bu dönemde ihtiyaç duyulan bilginin öğretilmesi "Fünun-ı Diplomatika", "Tarih-i Siyasi" ve "Hukuk-ı Beyneldüvel" gibi derslerle karşılanmaya çalışılmıştır (Özcan, 2020). Sistematik uluslararası ilişkiler eğitimi 1859 yılında eğitime başlayan Mülkiye'de verilmeye başlanmıştır. İlk yıllarda Mülkiye'nin müfredatı Fransız ekolünden beslenmiştir (Karacasulu, 2012). 1936 yılında Mülkiye Ankara'ya nakledilmiş ve 1950 yılında da Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) kurulmuştur.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında "Diplomasi Şubesi" olarak eğitim veren program, SBF'ye dönüşüm sürecinde "Diplomasi ve Dış Münasebetler" adını almış (Özcan, 2020, s. 18), ilk doktora mezununu 1956 yılında vermiş (Aydınlı & Mathews, 2008), 1966 yılında da Uluslararası İlişkiler bölümü adını almıştır (Özcan, 2020). Diplomasi ve Dış Münasebetler şubesi ve uluslararası ilişkiler bölümünün kurumsallaşmasında Dışişleri Bakanlığı aktif rol oynamıştır (Özcan, 2020). Ankara SBF'de kurulan bu program

bir anlamda bakanlığa personel yetiştirmek önceliğine sahip olmuştur (Karacasulu, 2012). Mülkiye/SBF, kuruluşundan itibaren uzun yıllar boyunca uluslararası ilişkiler eğitiminde “tekel” olarak çalışmıştır (Aydınlı & Mathews, 2008). Dışişleri Bakanlığı’na giriş yolunun buradan geçmesi, bölümün diplomat, siyasetçi ve ülkenin daha zengin aile çocuklarından oluşan bir yapıya dönüşmesine yol açmıştır. Dahası öğrencilerin önemli bir kısmının yurt dışı yaşam tecrübesine ve uluslararası ilişkilere geçişlerini kolaylaştıracak dil becerisine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Şunu da eklemek gerekir ki en parlak döneminde bile SBF uluslararası ilişkiler bölümünden mezun olanların tamamına yakınının Dışişleri Bakanlığında çalışması dolayısıyla uygulamaya önem verildiği, teorik çalışmalara önem verilmediği, öğretimin disiplin ve ezberlemeye dayalı olduğu, derslerde sunulan düşüncelere karşı eleştirel yaklaşıma yer verilmediği yönünde tespitler mevcuttur (Aydınlı & Mathews, 2008). Karaosmanoğlu’na göre Mekteb-i Mülkiye, meslek mensuplarının eğitimine odaklandığı için üniversiteden ziyade bir meslek okulu olarak düşünmek gerekir, buradaki eğitim ağırlıklı olarak “endoktrinasyonu” da içermektedir (Kut vd., 2005, s. 138).

Uluslararası ilişkiler alanında 1970’li yıllara kadar devam eden Mülkiye/SBF tekel, başta Boğaziçi, İstanbul ve Orta Doğu Teknik Üniversiteleri olmak üzere birçok üniversitede uluslararası ilişkiler bölümlerinin açılmasıyla sarsılmıştır (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013). ODTÜ, Boğaziçi ve kısmen de İstanbul Üniversitesinin siyaset bilimi ve kamu yönetimi bölümlerinde okutulan dersler sayesinde uluslararası ilişkiler teorileri müfredatta daha çok yer bulmuştur (Kut vd., 2005). Bu dönemde Amerika Birleşik Devletleri’nin (ABD) küresel politikalarının, Türkiye ile ilişkilerinin ve ABD’de eğitim alan akademisyenlerin katkısıyla müfredatta Amerikan etkisinin belirginleştiği söylenebilir (Karacasulu, 2012; Özcan, 2020).

1980’lerden itibaren Türkiye’deki genel dışı açılma, ekonomide dışı açılma ve özgürleşmeyle birlikte uluslararası ilişkilere olan ilgi de artmıştır. Özal döneminde Türkiye ekonomisinin uluslararası ekonomik sisteme açılması ve uluslararası ilişkilerde devlet dışı aktörlerin önemi daha da öne çıkmıştır (Kut vd., 2005). Bu dönemde dünyada uluslararası ilişkiler bölümleri ve öğrencileri artarken Türkiye de bu süreci takip etmiştir; uluslararası ilişkiler öğrencilerinin sosyoekonomik profili de çeşitlenmeye ve böylece seçkin yapıdan sıyrılmaya başlamıştır (Aydınlı & Mathews, 2008).

Soğuk Savaş’ın bitimi de uluslararası ilişkileri durağanlıktan uzaklaştırmış ve uluslararası ilişkilere olan ilginin artmasına ve daha fazla bölüm açılmasına yol açmıştır. 1990’lı yıllar, alan çalışmalarının müfredata ve araştırma programlarına dâhil edilmesine, politika geliştirmeye yönelik çalışmaların ve nitelikli yayınların artışına vesile olmuştur (Kut vd., 2005). Özellikle 1992’de 23 devlet üniversitesinin

kurulmasını müteakiben Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu tarafından verilen lisansüstü bursları, ilk defa farklı kesimlerden öğrencilerin yurtdışında eğitim almalarına ve daha sonra akademisyen olmalarına (Aydınlı & Mathews, 2008) ve böylece 1990'lı ve 2000'li yıllarda Anglosakson teorilerin daha çok uygulanmasına olanak sağlamıştır (Karacasulu, 2012).

2000'li yılların başında Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) müzakere sürecine girmesi, daha dışa dönük ve çok yönlü bir dış politika izlemeye başlaması da uluslararası ilişkilere olan ilginin artmasına yol açmıştır (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013). Yeni uluslararası ilişkiler bölümlerine ek olarak araştırma merkezlerinin ve düşünce kuruluşlarının açılması, uluslararası ilişkilerin kurumsal düzeyde daha görünür olmasını ve bu alandaki araştırmaların artmasını sağlamıştır (Karacasulu, 2012). Özellikle 2006-2008 yılları arasında daha önce üniversitesi olmayan 41 ilde yeni üniversitelerin kurulması, uluslararası ilişkiler programlarının hızla çoğalmasını sağlamıştır. 2005 yılında toplamda 43 uluslararası ilişkiler programı varken (Kut vd., 2005) 2012 yılında 109 (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013), 2021 yılında ise 118 programa çıkmıştır. Bu programlarda 2004 yılında 12 bin öğrenci varken (Kut vd., 2005) 2011 yılında 23.541 öğrenci sayısına ulaşılmış (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013), 2021 yılı itibarıyla toplam öğrenci sayısı 50 bine yaklaşmıştır, bu sayıya açık öğretim dâhil edildiğinde toplam öğrenci sayısı 63 bini bulmaktadır. Bölüm ve kayıtlı öğrenci sayısının giderek artması, kontenjanlara ve kayıt yapan öğrenci sayılarına bakmayı da gerektirmektedir. Uluslararası ilişkiler bölümlerinin kontenjanları 2012-2019 yılları arasında 4.371'den 5.597'ye yükselmiştir (Aydın & Erdoğan, 2020). Yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısı da 5.100'e yükselmiştir. 2000'li yıllarda uluslararası ilişkiler programlarının artmasına paralel olarak akademisyenlerin bilimsel tartışmaları Batı'yla daha fazla benzeşmiş, "Türkiye çalışmak" kalıbından çıkılmış ve küresel politika ve yaklaşımlara daha fazla ilgi gösterilmiştir (Aydın, 2007, s. 3)

Uluslararası ilişkiler eğitiminin içeriğine farklı yaklaşımlar söz konusudur. 1980 öncesinde uluslararası ilişkiler eğitiminde Türk Dış Politikası, hukuk ve uluslararası ilişkiler tarihine ağırlık veren Ankara SBF ve uluslararası ilişkileri mukayeseli siyaset çerçevesinde ele alan İstanbul SBF ekolleri olmak üzere iki ana akımın olduğunu iddia edenler olduğu gibi uluslararası ilişkiler müfredatının Amerika ve Avrupa etkisi altında iki ana kategoride tanımlanabileceğini söyleyenler de vardır (Kut vd., 2005). Müfredat geliştirme çalışmalarına 2000'li yıllarda da devam edilmiştir (Mescioğlu-Fedai & Fedai, 2019).

Uluslararası İlişkiler Bölümlerine İlişkin Araştırmalar

Uluslararası ilişkiler bölümleri üzerine birçok ülkede çok farklı araştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalardan bir kısmı öğretim üyesi profilini anlamaya yöneliktir. Örneğin; İngiliz Uluslararası Çalışmalar Topluluğu ve Siyasi Çalışmalar Topluluğu tarafından 2021 yılında ortak yayımlanan bir raporda, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümlerinde çalışan akademisyenlerin kariyer yolculukları incelenmiştir. Rapor; cinsiyet, etnik köken ve akademik pozisyon (giriş, terfi ve terk) gibi verileri kullanarak İngiltere'deki siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümlerini analiz etmiştir (Hanretty, 2021). Uluslararası ilişkiler alanındaki kadın akademisyenlerin durumuna ilişkin çalışmalar da mevcuttur. ABD'de yapılan bir çalışmaya göre alanda çalışan doktoralı kadın sayısı artmakla birlikte siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümlerinde kadınlar daimî kadroya geçmekte zorluk çekmekte ve erkeklere göre daha az sayıda yer almaktadır (Maliniak vd., 2008). Benzer şekilde siyaset bilimi alanında yüksek statülü pozisyonlarda erkekler daha fazla yer alırken kadınların statüden ziyade daha çok hizmet ve emek gerektiren pozisyonlarda yer aldığı görülmüştür (Alter vd., 2020). Ek olarak 1980-2006 arasındaki hakemli yayınların incelendiği bir çalışmada, birçok değişken kontrol edildikten sonra kadın yazarların erkek yazarlara göre sistematik olarak daha az atıf aldığı bulunmuştur (Maliniak vd., 2013). Ayrıca farklı ülkelerdeki uluslararası ilişkiler programlarında öğrencilere derslerde verilen okuma listeleri üzerine yapılan bir araştırmada da kadın yazarların daha az okutulduğu görülmüştür (Phull vd., 2019).

Değişen iş piyasası koşulları çerçevesinde uluslararası ilişkiler programlarının müfredatları ve ders kazanımları üzerine de çalışmalar yapılmıştır. İngiltere'de yapılan bir çalışmada özellikle nispeten yeni üniversitelerin uluslararası ilişkiler bölümlerinde, mezunlarına avantaj sağlamak için beceri temelli ve tecrübe kazanmaya ağırlık veren bir müfredat benimsediklerini göstermektedir (Lee vd., 2016). ABD'de yapılan bir araştırmada siyaset bilimi lisansüstü programlarında ne tür metodoloji derslerinin verildiği incelenmiştir (Bennett vd., 2003).

Uluslararası ilişkiler programlarındaki öğrencilerin başta müfredat, ders kitapları ve öğretim yöntemleri olmak üzere farklı konulardaki görüşlerine odaklanan çalışmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin; son yıllarda uluslararası ilişkiler eğitiminde oyun ve simülasyon gibi yaklaşımlar kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği ve NATO gibi kuruluşların modellenmesi ve derslerde kullanılmasını (örneğin; Model BM veya Model BM Kriz Simülasyonu) inceleyen araştırmalar mevcuttur (Calossi & Coticchia, 2018; Giovanello vd., 2013).

Uluslararası ilişkiler programları/bölümleri üzerinde birçok ülkede ve Türkiye'de yapılan araştırmalar arasında akademisyenlerin görüşlerini ve müfredatları inceleyen

çalışmalar başı çekmektedir. Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Akademisyenlerinin Bilimsel Araştırma ve Eğitim Uygulamaları, Disipline Bakış Açıları, Siyasi Tutumları araştırmaları, akademisyenlerin muhtelif konulardaki görüşlerini ortaya koymaktadır. Örneğin; uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin önemli bir kısmı uluslararası ilişkilere giriş dersinde Amerika ve Avrupa orijinli kaynakları kullandıklarını belirtmişlerdir (Aydın, 2007). Akademisyenlerin hemen hemen tamamı Türkiye’de disiplinin neorealizm, "constructivism" ve neoliberal akımın etkisinde olduğu söylemişlerdir. Ancak son yıllarda "constructivism"’in daha etkili olmaya başladığı iddia edilmiştir. Araştırmanın bir diğer ilginç sonucu ise akademisyenlerin yarıdan fazlasının Türkiye’deki uluslararası ilişkiler eğitimin yeterli olduğunu iddia etmeleridir.

36 ülkede ve 14 dilde yürütülen TRIP adlı bir çalışmada, uluslararası ilişkiler öğretim üyelerinin eğitime, araştırmaya ve dış politikaya dair görüşleri incelenmiştir (Maliniak vd., 2017). TRIP’den elde edilen verilere göre ABD’de yaşayan öğretim üyelerinin alanda en etkili gördükleri akademik dergiler, son yirmi yılda alana en çok etki eden düşünürler, kadınların ve ABD’li olmayanların alanda temsili, alandaki en iyi lisans/yüksek lisans/doktora programları gibi konularda görüşleri toplamıştır. Söz konusu uluslararası çalışma (TRIP) kapsamında Aydın ve Yazgan, Türkiye’de Uluslararası İlişkiler Akademisyenleri Araştırma, Eğitim ve Disiplin Değerlendirmeleri Anketlerini (TRIP) 2009, 2011, 2014, 2018 yıllarında akademisyenlerle yaparak uluslararası ilişkiler akademisyenlerini analiz etmişlerdir. 2009 TRIP anketi sonuçlarına göre uluslararası ilişkiler akademisyenleri ağırlıklı olarak Türkiye, AB ve Orta Doğu’ya odaklanan alan çalışmaları, Türk Dış Politikası ve Uluslararası İlişkiler teorilerine odaklanmaktadır. Yine bu çalışmaya göre akademisyenler, uluslararası ilişkiler lisans eğitimini orta düzeyde yeterli bulurken lisansüstü eğitimini yetersiz bulmaktadırlar (Aydın & Yazgan, 2010). 2011 TRIP anketine göre Türkiye’deki uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin %45,7’si doktoralarını Amerika ve Avrupa ülkelerinde yapmışlardır. Uluslararası ilişkilere giriş derslerinde kaynakların %52’si Amerikalı akademisyenlerin eserlerinden oluşmaktadır. Bununla beraber Türkiye’deki uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin %92’si Türkiye’de doğmuştur ve en homojen uluslararası ilişkiler akademik kadrosuna sahip ülkeler arasındadır (Aydın & Yazgan, 2013). 2016 yılında yayımlanan araştırmaya göre, araştırmacıların %37’si son üç yıl içinde herhangi bir araştırma projesinde yer almamıştır (Aydın vd., 2016). Son olarak 2019 yılında yapılan araştırmaya göre Türkiye’de uluslararası ilişkiler akademisyenleri, Türkiye için bugün ve gelecek 20 yılda önemli olacak bölgeler olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika, Batı Avrupa ve Rusya’yı saymaktadır. Öncelikli dış politika sorunları olarak ise küresel ekonomi, DAEŞ tehdidi, iklim değişikliği ve Rusya’nın güç ve nüfuzu olarak görmekte-dirler (Aydın & Dizdaroğlu, 2019).

Uluslararası ilişkiler lisans programlarının müfredatlarını ve bu programların mezunlarına kazandırdıklarını inceleyen çalışmalar da vardır. 42 programın müfredatının incelendiği bir çalışmada, siyasi tarih, alan çalışmaları ve Türk dış politikası konularında yeterli derslerin varlığı, uluslararası ilişkiler teorisi, küreselleşme ve güvenlik/çatışma alanında ise derslerin eksikliği belirtilmiştir (Keyman & Ülkü, 2007). Yabancı dil dersleriyle ilgili olarak da ikinci yabancı dilin sadece iki üniversitede zorunlu kılındığı ifade edilmiştir. Altmış altı programın lisans müfredatı üzerinden yapılan karşılaştırmalı bir başka çalışmada ise Avrupa Birliği ve Avrupa ülkelerinin incelendiği alan derslerinin çokluğu görülürken siyasal düşünceler tarihi, uluslararası politik ekonomi ve yabancı dil derslerinin ise daha az düzeyde verildiği görülmüştür (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013).

Türkiye'deki uluslararası ilişkiler çalışmalarında orijinal teorik çalışmaların azlığı çok eskiden beri şikâyet edilen (Karacasulu, 2012; Kut vd., 2005) bir sorun olsa da uluslararası ilişkiler programlarının sayısının 2000'li yıllarda hızla artmasıyla birlikte yeni zorluklar da ortaya çıkmıştır. Türkiye'ye benzer şekilde Brezilya'da da federal hükümetin yükseköğretimi yaygınlaştırma ve evrenselleştirme çalışmaları sonrasında 2001 ile 2015 arasında birçok bölgede toplam 84 yeni uluslararası ilişkiler programı açılmıştır. Bu durum, bürokratik engellerin çıkarılması, altyapı eksikliği, müfredatta bir birlikteliğin olmaması ve bazı bölgelerde nitelikli öğretim üyesi bulamama gibi yeni zorlukları beraberinde getirmiştir (Ferreira, 2016). Yükseköğretimin genelinde kitleselleşme sonrası (*post-massification*) ortaya çıkan duruma (Gumpert vd., 1997; Gür, 2016) benzer şekilde Türkiye'de uluslararası ilişkiler özelinde yaşanan kitleselleşme sonrası dönemde yükseköğretimde yeni zorluklar söz konudur. Nitelikli öğretim üyesi temini bu zorlukların başında gelmektedir. Örneğin; İngilizce uluslararası ilişkiler programına alanla ilişkili hocaların bulunamaması durumunda dil-edebiyat ya da mütercimlik alanlarından öğretim üyeleri istihdam edilmektedir. Bu durum, uluslararası ilişkiler alanının kapsamlı bir şekilde öğretilmesi açısından birtakım sorunlara ve mevcut öğretim üyelerinin uzmanlıklarına dayalı bir öğretim politikası benimsenmesine yol açmaktadır (Mescioğlu-Fedai & Fedai, 2019). Ayrıca kontenjanların dolmaması da sıklıkla tartışılan bir konudur (Aydın & Erdoğan, 2020). Tüm bu değişimlerin sonucunda öğrencilerin profili ve beklentileri incelenmeyi hak etmektedir.

Bu nicel çalışmanın amacı, kitleselleşme sonrası uluslararası ilişkiler programları öğrencilerinin profilini ve beklentilerini ortaya koymaktır. Bu kapsamda öğrencileri alana yönlendiren faktörler ve öğrencilerin eğitimleri sürecinde edindikleri bilgi ve beceriler ile mezuniyet sonrası beklentilerini anlamak üzere bir tarama (*survey*) çalışması yapılmıştır.

Yöntem

Nicel araştırma yöntemlerinden olan tarama araştırmasında, belli bir evreni temsil eden bir örneklemden katılımcılar seçilir ve bu katılımcıların görüş, algı, tutum ve eğilimleri tespit edilmeye çalışılır (Creswell, 2014). Tarama araştırmalarında amaç; bir örneklemden hareketle evrene yönelik bir genelleme yapmaktır. Tarama araştırmalarının avantajı, katılımcılardan hızlı ve standart bir şekilde veri toplayabilmektir.

Veri Toplama Süreci

Örneklemi belirlemek için önce tüm uluslararası ilişkiler bölümleri belirlenmeye çalışılmıştır. YÖK verilerini esas alarak Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümleri tespit edilmiştir. Bu şekilde toplam 145 bölüm tespit edilmiştir. Literatürde yer alan araştırmaların bir kısmı siyaset bilimi, kamu yönetimi ve uluslararası ilişkiler bölümlerini aynı kümede değerlendirerek uluslararası ilişkiler bölümleri ile ilgili araştırmalarında evreni daha geniş tutmuşlardır. Bu çalışmada hem evreni daraltmak hem de spesifik olarak uluslararası ilişkilere yönelik ilgiyi ve bilgiyi tespit etmek için doğrudan uluslararası ilişkiler ya da hibrit olarak uluslararası ilişkileri de içeren siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölümlerini dikkate aldık. Çalışma genelinde uluslararası ilişkiler bölümleri olarak ifade ettiğimizde kastımız, söz konusu bu bölümlerin tümü olacaktır.

İkinci aşamada ise bu fakültelerin öğrenci alıp almadığını belirlemek için YÖK Tercih Atlasından yararlanılmıştır. Bazı üniversitelerdeki bölümler, aktif görünmedikleri için bu aşamada listeden çıkarılmıştır. Dahası üniversitelerin internet siteleri üzerinden inceleme yapılmak suretiyle aktif olmayan bölümler kapsam dışı bırakılmıştır. Son aşama ise anket uygulaması için üniversite ve bölüm hocalarıyla irtibata geçilmesi olmuştur. Üniversite ve bölüm ile anketi uygulamak üzere iletişime geçtiğimizde bölümün artık öğrenci almadığını veya bölümün aktif olmadığı bilgisi ile karşılaştığımız beş program olmuştur. Bunlardan üç tanesi hâlihazırda öğrencileri olduğu için araştırma kapsamı içinde tutulmuştur. Bu elemelerden sonra aktif öğrencisi olan Uluslararası İlişkiler, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (toplam 118) ve Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler (1 adet) bölümleri öğrencilerine anketi ulaştırmak üzere bölüm başkanlarına ve hocalarına eposta ve resmî yazı ile ulaşılmıştır. Ulaşılan bölüm başkanları ve hocalarından anketi kendi öğrencileriyle paylaşmaları istenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Taramada kullanılmak üzere toplam 42 soruluk online bir anket hazırlanmıştır. Anket sorularını oluştururken literatürden faydalanılmıştır. Anketin geçerliliğini teyit etmek üzere pilot çalışma yapılmış, bazı katılımcılarla ayrıntılı görüşme yapılmış ayrıca uzman görüşlerine başvurulmuştur. Sonuç itibarıyla öğrencilerin profilini ortaya koymak için belirlenmiş demografi soruları, bölümü tercih etmelerindeki etkenleri anlamaya çalışan sorular, bölümdeki beklentileri ve edinimleri ile mezuniyet sonrası planlarını anlamaya çalışan soru grupları hazırlanmıştır. Uygulanacak anket ve Bilgilendirilmiş Rıza Formu için Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Etik Kurulu'ndan izin alınmıştır.

Katılımcı Profili

Ankete toplam 1.719 katılımcı cevap vermiştir. Veri temizliği sonrası 76 farklı ilden 94 farklı üniversiteden toplam 1.086 öğrencinin verileri analize katılmıştır. Ankete katılan öğrencilerin profilini anlamak için demografik soruların yanında üniversite, program ve sınıf gibi bilgiler de toplanmıştır.

Katılımcılar arasında uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri %66,6, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler bölüm öğrencileri %33,2 olmuştur. İngilizce eğitim veren bölümlerde okuyan öğrenci oranı ise %39,9 olmuştur (Tablo 1.).

Tablo 1.

Katılımcıların Bölümlerine Göre Dağılımı

Bölüm	Yüzde
Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler	0,3
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	17,0
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler (İngilizce)	16,2
Uluslararası İlişkiler	42,9
Uluslararası İlişkiler (İngilizce)	23,7

Öğrencilerin sınıf dağılımları ise 1., 2. ve 3. sınıf öğrencileri birbirlerine yakın dağılım gösterirken son sınıf öğrencileri mezunları da kapsamına aldığından %37 gibi bir oranda gerçekleşmiştir (Tablo 2.).

Tablo 2.

Katılımcıların Sınıflarına Göre Dağılımı

Sınıf	Yüzde
Hazırlık	1,2
Birinci sınıf	21,8
İkinci sınıf	19,6
Üçüncü sınıf	20,8
Dördüncü Sınıf / Mezun	36,7

Öğrencilerin program türlerine göre dağılımında devlet üniversiteleri belirgin bir ağırlığa sahiptir (Tablo 3.). Vakıf üniversiteleri burslu ve ücretli kategorisinde %18 civarında temsil edilmiştir. Burslu kategorisi %75 bursluları da içermektedir. Yüzde 25 ve 50 burslu programlara yerleşenler ücretli kategorisinde analiz edilmiştir.

Tablo 3.

Katılımcıların Program Türleri (%)

Program Türü	Yüzde
Normal öğretim (devlet üniversitesi)	68,4
İkinci öğretim (devlet üniversitesi)	13,9
Ücretli (vakıf üniversitesi)	8,8
Burslu (vakıf üniversitesi)	8,9

Ankete katılan öğrencilerin bölümlere nasıl yerleştiğini ele alan soruya verilen cevaplarda %86 oranında ÖSYS merkezî yerleştirme sınavıyla kayıt yaptırıldığı görülmektedir. Dikey geçiş ile bölüme gelen öğrenci oranı %3 olmuştur. Türk öğrencilerden yabancı ülke vatandaşı olan veya lise eğitimini yurt dışında tamamlayanların oranı %1,1 olmuştur, yabancı öğrenciler ise %7,3 olarak gerçekleşmiştir. Bunların 1,6'sı Türkiye Bursları vasıtasıyla kaydolmuş diğer 5,7'si ise üniversitelerin yabancı öğrenci kontenjanları çerçevesinde açtıkları sınavlardan kabul almak suretiyle bölümlere kayıt yaptırmışlardır.

Tablo 4.*Yerleşme Türüne Göre Katılımcıların Dağılımı (%)*

Yerleşme Türü	Yüzde
ÖSYS (YGS/LGS veya YKS)	86,3
Türkiye Bursları	1,6
Uluslararası Öğrenci (YÖS) (Çifte Vatandaş/Mavi Kartlı)	1,1
Uluslararası Öğrenci (YÖS) (Yabancı Ülke Vatandaşı)	5,7
Dikey Geçiş	3,0
Diğer	2,2

Son olarak katılımcıların uyruklarına göre dağılımında %90 oranında TC vatandaşı, %2,4 oranında çifte vatandaş olduğu, %7,1 oranında yabancı ülke vatandaşı olduğu son olarak %0,4 oranında mavi kartlı olduğu görülmektedir (Tablo 5.).

Tablo 5.*Uyruklarına Göre Katılımcıların Dağılımı (%)*

Uyruk	Yüzde
T.C. Vatandaşı	90,1
Yabancı Ülke Vatandaşı	7,1
Çifte Vatandaş	2,4
Mavi Kart	0,4

Cinsiyet dağılımına bakıldığında %51 kadın, %49 erkek olduğu görülmektedir (Tablo 6.). 2020-2021 öğretim yılı itibarıyla bu oranlar Türkiye'deki uluslararası ilişkiler bölümlerinin genelinde %51 erkek ve %49 kadın şeklindedir.

Tablo 6.*Katılımcıların Cinsiyet Dağılımı*

Cinsiyet	Yüzde
Erkek	49
Kadın	51

Veri Analizi

Anketlere verilerin cevapların analizinde ağırlıklı olarak betimsel analizler yapılmış, frekans ve yüzdeler verilmiştir. Bu araştırmada elde edilen kadın/erkek oranları (Tablo 6.), Türkiye'deki uluslararası ilişkiler bölümlerinin genel oranlarına yakın olduğu için analizde herhangi bir istatistiksel ağırlıklandırma yapılmamıştır ve bulgular ağırlıklandırılmamış halleriyle sunulmuştur. Bazı değişkenler arasındaki ilişkileri daha iyi anlamak için ise Çoklu Mütakabiliyet Analizi (*Multiple Correspondence Analysis*) yapılmıştır. Çoklu Mütakabiliyet Analizi, Fransız matematikçilerin yardımıyla geliştirilmiş ve Pierre Bourdieu gibi sosyologlar tarafından kullanılmış ve daha popüler hale getirilmiştir. Çoklu Mütakabiliyet Analizi, katılımcıların farklı sorulara verdikleri kategorik cevapların birbirlerine göre konumlanmalarını anlamak için oldukça elverişli bir yöntemdir. Çoklu Mütakabiliyet Analizinin çapraz tablolara göre en büyük avantajı, aynı anda ikiden fazla değişkenin kategorileri arasındaki ilişkileri göstermeye yardımcı olmasıdır (Duval, 2018). İstatistiksel veri analizinde ve grafiklerin üretilmesinde MS Excel ve açık kaynak kodlu R yazılımı kullanılmıştır. Ayrıca Çoklu Mütakabiliyet Analizi ve veri görselleştirmesi için R yazılım dilinde geliştirilmiş FactorMiner ve factoextra kütüphaneleri kullanılmıştır (Husson vd., 2017; Kassambara, 2017).

Araştırmanın Sınırlılıkları

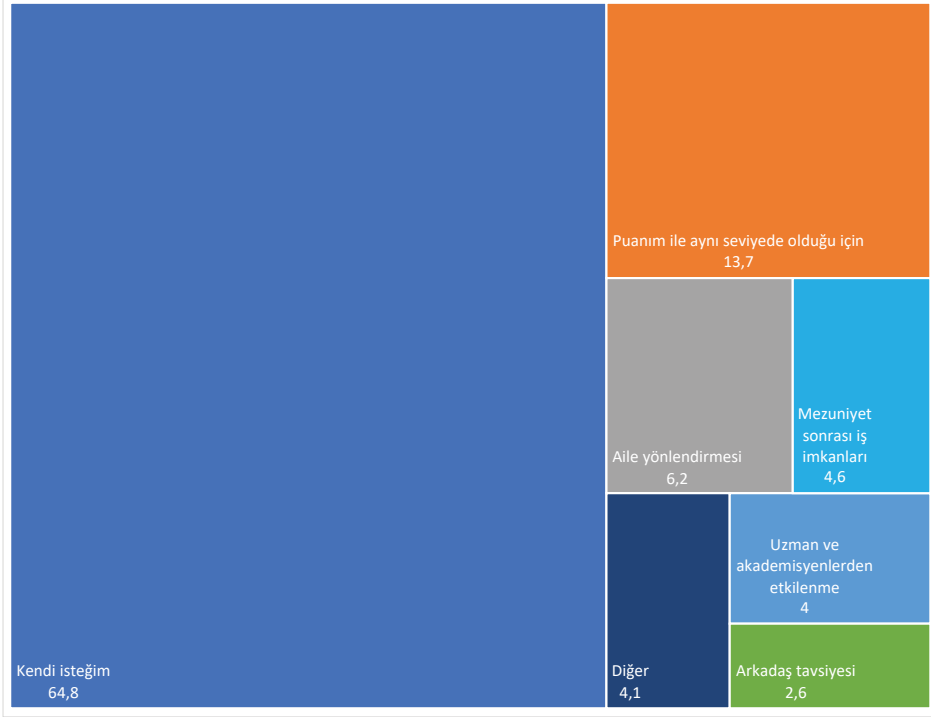
Bir bütün olarak bu tarama çalışmasının genellenebilirliğini kısıtlayan bazı hususlar vardır. Hedeflenen 119 programdan 94 farklı programdan toplam 1.086 katılımcının araştırmada yer alması avantaj olmakla birlikte sistematik olarak uluslararası ilişkiler bölümlerine davet yazısı yazılması sonrasında bazı programlardan katılım düşük olduğu için araştırmanın evreni temsil iddiası yoktur. Bununla birlikte elde edilen bilgiler, daha sonra yapılacak daha sistematik veya olasılığa dayalı örneklemelerle yürütülecek çalışmalar için keşfedici bir temel oluşturacaktır.

Bulgular

Öğrencilerin uluslararası ilişkiler bölümünü tercih etmelerindeki unsurların ortaya konması için çapraz analizlerin yapılması ve bazı cevapların daha ayrıntılı verilerle ele alınması gerekmektedir. Bölümü tercih etmede en önemli etkene ilişkin soruya verilen cevaplarda yaklaşık %65 ile "kendi isteğim" öne çıkmaktadır (Şekil 2.). Üniversite tercih sıralamasında ilk beş tercihte okuduğu bölümü tercih ettiğini söyleyenler bu bulguyu destekler niteliktedir. Zira katılımcıların %58,4'ü bölümüne ilk üç tercihinden biri olarak yerleşmiştir (Şekil 2.).

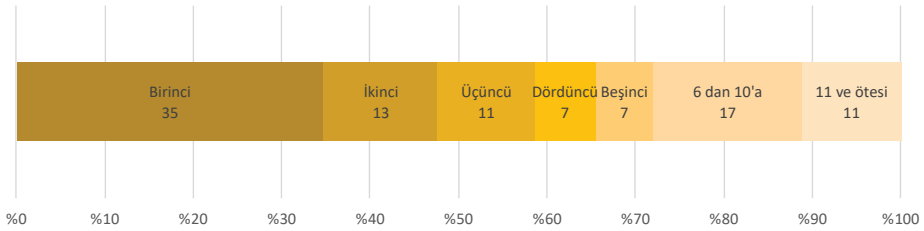
Şekil 1.

Programı Tercih Nedeni (%)

Şekil 2.

Tercih Sırası (%)

Katılımcıların bilgi ve farkındalık düzeyini anlamaya yönelik olarak kararlarını etkileyen eserlerin neler olduğu sorusu sorulmuştur. Bu soruya çok geniş yelpazede cevaplar gelmiştir. Cevaplardan hiçbiri %5'i aşmadığı için oranlar belirtilmemiştir. Henry Kissinger (*Diplomasi*), Machiavelli (*Prens*), George Orwell, Platon, Cemil Meriç (*Bu Ülke; Mağaradakiler*), Necmettin Erbakan (*Davam*), Huntington (*Medeniyetler*

Çatışması), Atatürk (Nutuk; Gençliğe Hitabe), İbrahim Kalın (İslam-Batı İlişkileri Tarihi; Ben, Öteki ve Ötesi), İlber Ortaylı (Türkiye'nin Yakın Tarihi), Karl Popper, Carl von Clausewitz (Savaş Üzerine) gibi yazar ve eserler zikredilmiştir. Eserlerin hemen hemen tamamı akademik seviyedeki çalışmalardır ve birçoğu uluslararası ilişkiler ile doğrudan ilişkili değildir. Bu durum, öğrencilerin listeledikleri bu eserlerin önemli bir kısmını bölüme başladıktan sonra okuduğuna işaret edebileceğinden çoğunlukla alan hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan gelmelerini gösterebilir.

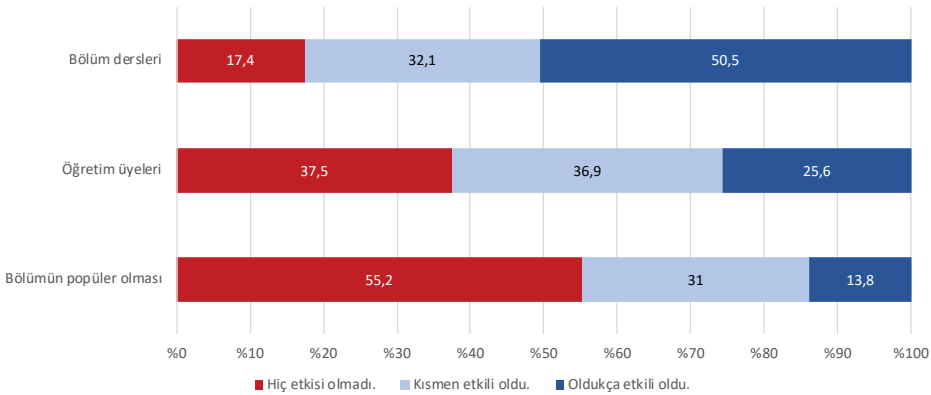
Filmlerde %21 ile tarih ve aksiyon filmleri, %15,5 ile istihbarat filmleri ve %8 ile belgesellerden etkilendiklerini söylemişlerdir.

Olaylar kategorisinde ifade ettikleri başlıkları tasnif ettiğimizde Türkiye'deki siyasi olaylar altında toplayabileceğimiz olaylar %28 çıkmaktadır. Buna karşılık Türk Dış Politikasındaki olaylar %14'te kalmaktadır. Küresel olaylar ki burada da Orta Doğu kaynaklı konular %24 etkili olmaktadır.

Kararlarında etki eden kurumlar kategorisinde Dışişleri Bakanlığı %39 çıkmaktadır. Diğer taraftan Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde uzmanlık kurumları olarak tarif edilebilecek TİKA, YTB, Yunus Emre Enstitüsü ve Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT) yazarların toplamı %9 olmaktadır. BM ve uluslararası kuruluşlar %16 çıkmaktadır.

Şekil 3.

Bölüm Tercihinde Etkili Hususlar (%)

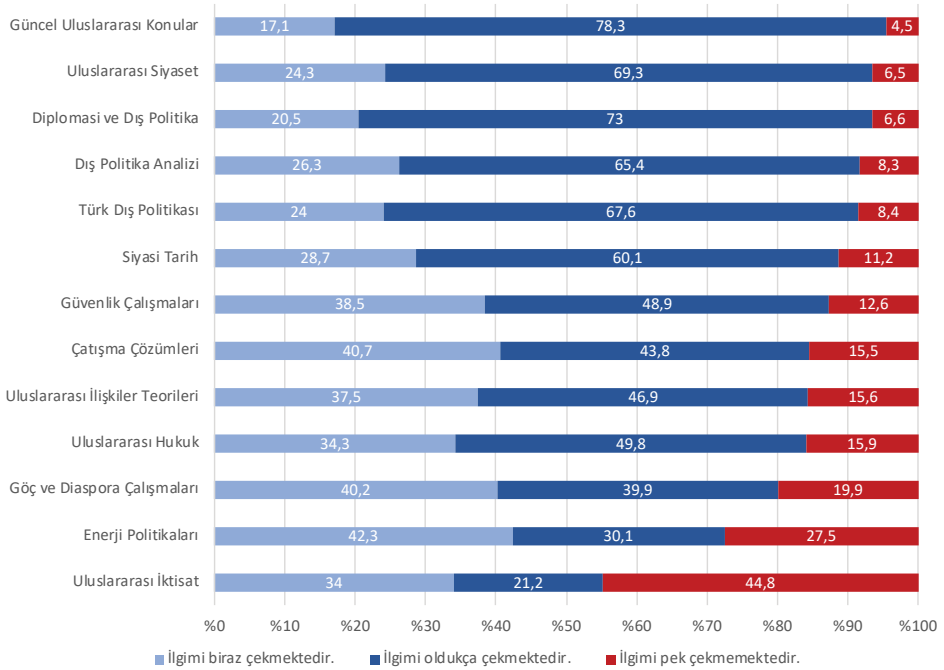

Bölüm tercihinde bölümlerin popüler olması, bölüm dersleri ve öğretim üyelerinin etkisi tek tek sorulduğunda (Şekil 3), “oldukça etkili oldu” diyenlerin oranının en yüksek olduğu husus, bölüm dersleridir (%50,5). “Oldukça etkili oldu” diyenlerin oranı açısından öğretim üyeleri (%25,6) ve bölümün popülerliği (%13,8) hususları nispeten düşük oranlara sahiptir. Bölümlerin popüler olmasının ve öğretim üyelerinin

bölüm tercihinde nispeten düşük etkiye sahip görünmesinin nedeni, öğrencilerin belli bir bölüm veya öğretim üyesinden ziyade alana ve derslere ilgi sahibi olmalarıdır. Burada da bölüm derslerinin detaylı bilgisine vukufiyetten ziyade uluslararası ilişkiler alanında okutulan veya okutulması beklenen derslerin etkili olduğu söylenebilir. Zira kitap, olay ve film gibi sorulara verilen cevaplar daha çok alan ilgisini teyit etmektedir. Liseyi bitiren gençlerin yaşları dikkate alındığında bu beklenen bir durumdur.

Şekil 4.

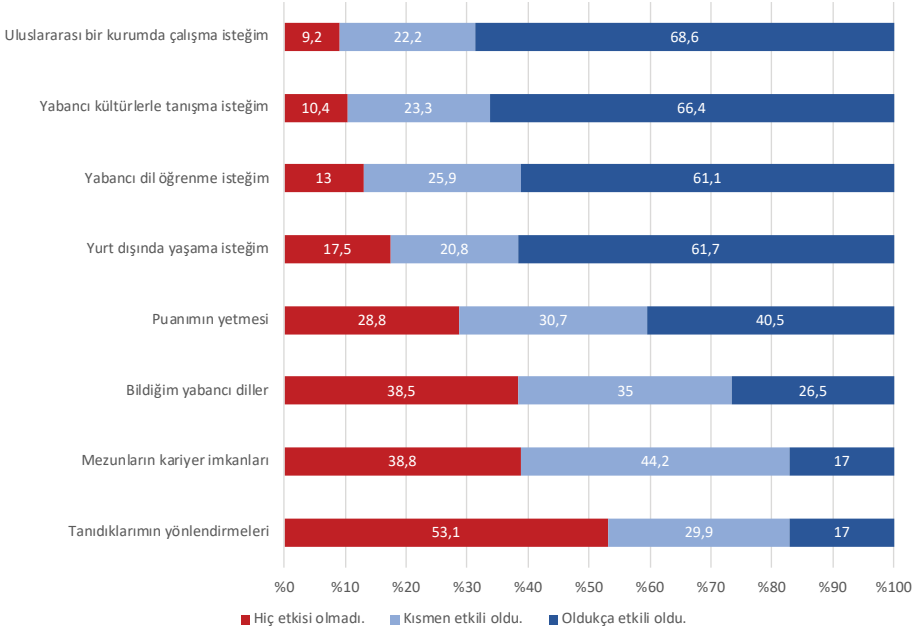
Uluslararası İlişkiler Bölümlerinde Okutulan Derslere Yönelik İlgi (%)

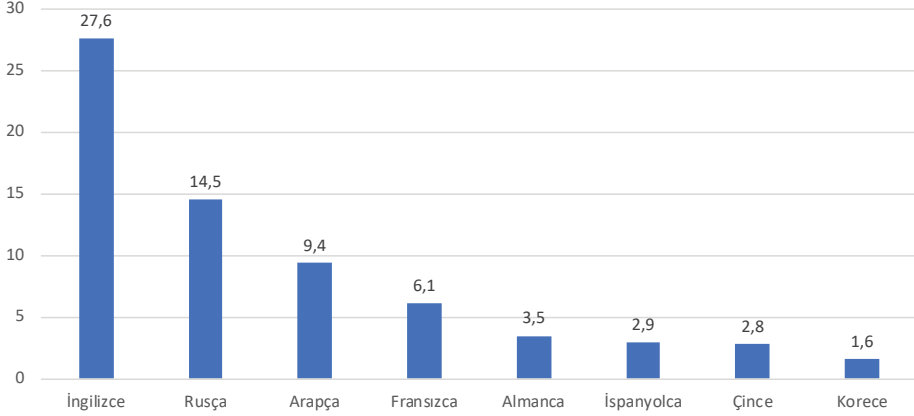
Uluslararası ilişkiler bölümlerinde okutulan derslere yönelik ilgileri sorulan öğrenciler sırasıyla; güncel uluslararası konular, uluslararası siyaset, diplomasi ve dış politika, Türk dış politikası, siyasi tarih ve güvenlik çalışmalarının ilgililerini biraz veya oldukça çektiklerini belirtmektedirler (Şekil 4). Öğrencilerin en az ilgilendikleri alanlar enerji politikaları ile uluslararası iktisattır. Uluslararası ilişkilerin tematik ve teknik konularına ilgilerinin zayıf olduğu görülmektedir. Burada üzerinde durulması gereken husus, tematik veya bölgesel konularla ilgili derslerin öğrencilerin tercihine yeterince sunulup sunulmadığıdır.

Şekil 5.

Uluslararası İlişkiler Bölüm Tercihinde Etkili Olan Hususlar (%)

Öğrencilerin bölüm tercihlerinde etkili olan hususlara ilişkin soruların yanıtlarına bakıldığında, katılımcıların sırasıyla en çok “uluslararası bir kurumda çalışma isteğim”, “yabancı kültürlerle tanışma isteğim”, “yabancı dil öğrenme isteğim” ve “yurt dışında yaşama isteğim” ifadelerine katıldıkları görülmektedir (Şekil 5). Bölüm tercihinde en az etkili olan hususun “tanıdıklarımın yönlendirmeleri” olduğu görülmektedir. Yani uluslararası ilişkiler bölümlerinin tercihinde çok belirgin olan durumların başında yurt dışında yaşamayla ilgili tercihler olmuştur. Bölümün sunduğu kariyer imkânlarının tercihlerinde nasıl etkili olduğu sorularına verilen cevaplar ise yukarıdaki cevaplarla farklılık arz etmektedir. Katılımcıların %39’u mezunların kariyer imkânlarının tercihlerinde hiç etkili olmadığını belirtmiştir. Bu cevap, uluslararası bir kurumda çalışma isteği sorusuna verilen yanıtla ilk bakışta tezat oluşturmaktadır. Bunun muhtemel sebebi, uluslararası bir kuruluşta çalışmanın yurt dışında yaşama imkânı sunması ve prestijli bir kariyer imkânı olarak görülmesi, genel kariyer imkânlarının geniş olmasının ise belirsiz ve soyut görülmesidir. Diğer taraftan da sınav puanı ve bilinen yabancı diller de tercihlerde etkili olmuş görülmektedir.

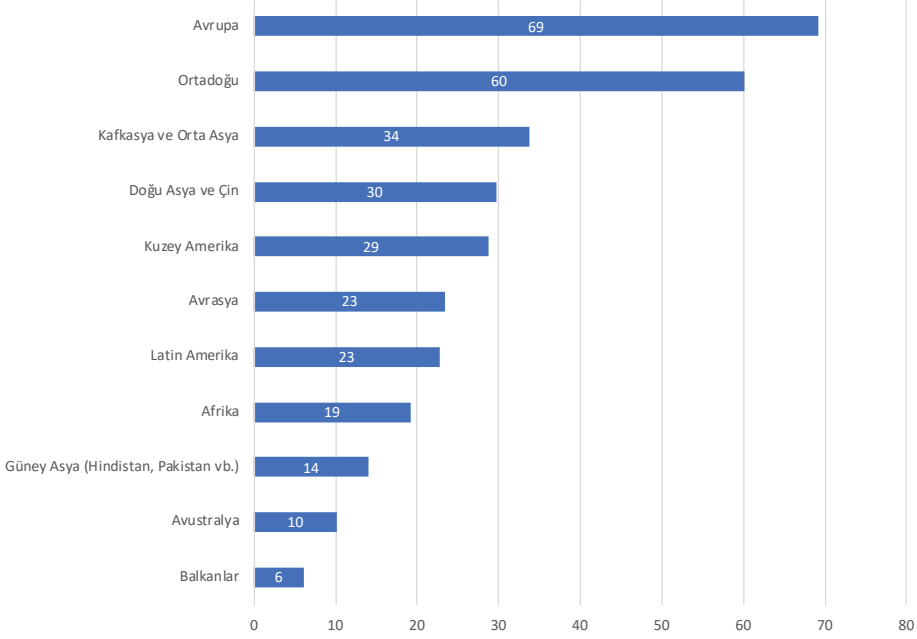
Şekil 6.*C Düzeyinde (C1 ve C2) Yabancı Dil Bilenlerin Oranı (%)*

Not: C1 ve C2 düzeyinde dil bildiğini ifade edenlerin toplam oranı verilmiştir.

Katılımcıların yabancı dil düzeylerini anlamaya yönelik olarak sorulan soruya gelen yanıtlara göre C düzeyinde yabancı dil bilenlerin bildikleri yabancı diller sırasıyla İngilizce (27,6), Rusça (%14,5), Arapça (%9,4), Fransızca (%6,1), Almanca (%3,5), İspanyolca (%2,9), Çince (%2,8) ve Korecedir (%1,6) (Şekil 6). İngilizce bildiğini ifade eden katılımcıların oranı diğer dillere göre nispeten yüksektir ancak C seviyesinde İngilizce bildiğini söyleyenlerin yaklaşık dörtte biri sadece Türk vatandaşlığına sahiptir diğerleri yabancı uyruklu veya çifte vatandaşdır. Almanca'yı iyi derecede bildiğini söyleyenlerin ise büyük çoğunluğu mavi kartlılardan oluşmaktadır (Geçmiş yıllarda Almanya ve birkaç ülke çifte vatandaşlığa müsaade etmediğinden Türk vatandaşlığından çıkarak mavi kart ile Türk vatandaşlık hukukunda vatandaş gibi statü elde etmektedir). Arapça ve diğer dillerde de dil bildiğini ifade edenlerin çoğunluğu yabancı ülke vatandaşı veyahut çifte vatandaşdır. Katılımcıların yaklaşık %90'ının Türk vatandaşı olduğu dikkate alındığında, uluslararası ilişkiler bölümünde okuyan öğrencilerin büyük çoğunluğunun C düzeyinde yabancı dil bilgisine sahip olmadıklarını ifade ettikleri görülmektedir. Katılımcıların %40'ının İngilizce uluslararası ilişkiler bölümünde okuduğu dikkate alındığında bu durum, uluslararası ilişkiler bölümlerinde hazırlık dâhil dil öğretiminin niteliğini sorgulamayı gerektirmektedir.

Şekil 7.

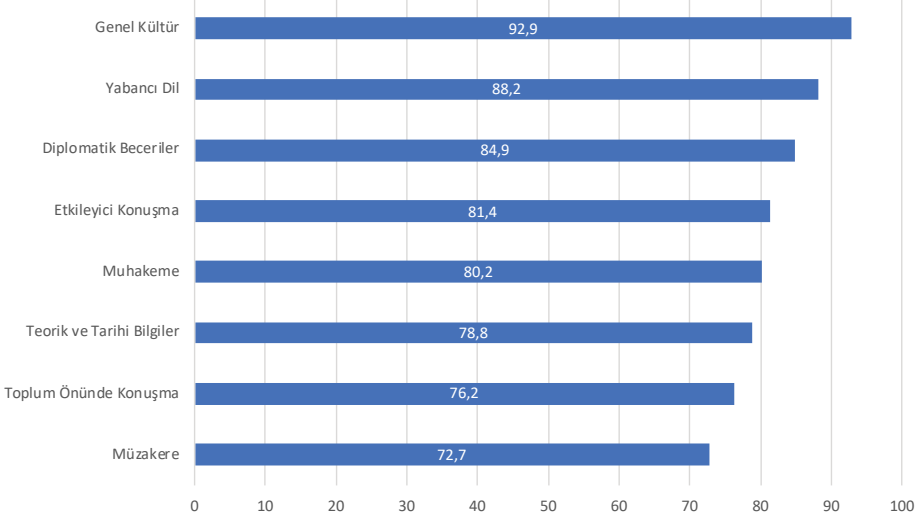
Katılımcıların Aldıkları veya Almayı Düşündükleri Alan Dersleri (%)

Katılımcıların alan çalışmalarına yönelik ilgilerini ve kendilerine sunulan ders havuzunu anlamak için katılımcılardan aldıkları veya almayı düşündükleri bölge derslerini işaretlemelerini istedik. En çok alınan veya alınması düşünülen alan dersleri; Avrupa (%69) ve Orta Doğu (%60) olmuştur (Şekil 7). Söz konusu ikiliyi sırasıyla Kafkasya ve Orta Asya (%34), Doğu Asya ve Çin (%30), Kuzey Amerika (%29), Avrasya (%23), Latin Amerika (%23), Afrika (%19), Güney Asya (%14), Avustralya (%10) ve Balkanlar (%6) oluşturmaktadır.

Şekil 8.

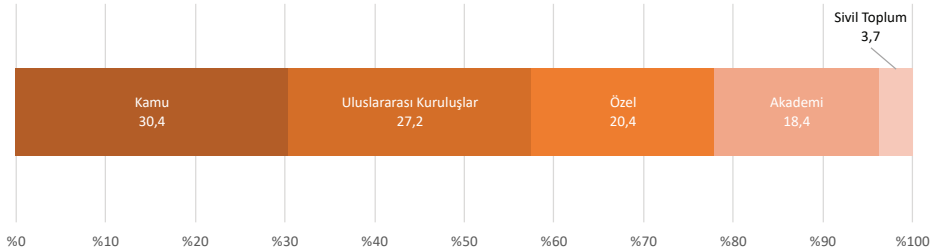
Katılımcıların Uluslararası İlişkiler Bölümünde Hedefledikleri Beceriler (%)

Uluslararası ilişkiler bölümüne gelmeden önce bu bölümde kazanmayı hedefledikleri becerilerin neler olduğu sorusuna verilen cevaplarda en düşük olarak “müzakere yeteneği kazanmayı hedefledim” %72, “toplum önünde konuşma” %76 ve %79 ile “teorik ve tarihi bilgiler edinmeyi hedefledim” çıkmıştır (Şekil 8). Muhakeme %80, etkileyici konuşma %81 ve diplomatik beceri %85’le ikinci katmanda yer almıştır. Yabancı dil %88 ve genel kültür %93 ile ilk sırada edinilmek istenen beceriler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 9.

Katılımcıların Mezuniyet Sonrası Kariyer Hedefleri (%)

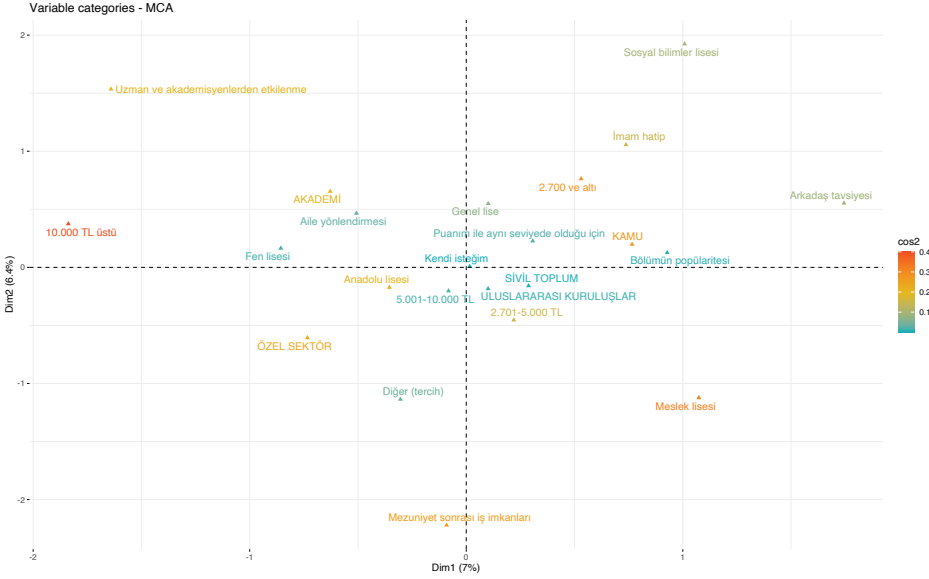

Mezuniyet sonrası kariyer hedeflerinin ne olduğu sorusunda verilen cevaplarda kamu kurumları ilk sırada çıkmaktadır (Şekil 9). Daha önceki sorularda yer alan uluslararası ilişkiler alanında çalışan kamu kurumlarında ilk sırada Dışişleri Bakanlığı çıkmıştır. Bu durumda bakanlık, öğrencilerin ilk hedefleri arasında yer alıyor demek

yanlış olmaz. İkinci sırada uluslararası kuruluşlar, üçüncü sırada özel sektör yer almaktadır.

Şekil 10.

Katılımcıların Gelir, Uluslararası İlişkiler Bölümlerini Tercihle En Önemli Gördükleri Etken, Kariyer Hedefleri ve Mezun Oldukları Okul Türüne Ait Çoklu Mütakabiliyet Analizi Sonuçları

Not: Gelir değişkeni (araştırmanın yapıldığı dönemde asgari ücret olan) 2.700 TL ve altı, 2701-5.000 arası, 5.001-10.000 arası ve 10.000 TL üstü kategorileriyle temsil edilmektedir. Uluslararası ilişkiler bölümünü tercihte en önemli etken değişkenine ait kategoriler şunlardır: Aile yönlendirmesi, arkadaş tavsiyesi, bölümün popülaritesi, kendi isteğim, mezuniyet sonrası iş imkânları, puanım ile aynı seviyede olduğu için, uzman ve akademisyenlerden etkilenme ve diğer (tercih). Kariyer hedefi değişkenine ait kategoriler şunlardır: Akademi, kamu, özel sektör, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar. Son olarak lise türü değişkenine ait kategoriler ise şunlardır: Anadolu lisesi, fen lisesi, genel lise, imam hatip lisesi, meslek lisesi ve sosyal bilimler lisesi.

Katılımcıların gelirleri, okudukları lise türleri, tercihlerinde belirttikleri en önemli etken ve kariyer hedefleri arasında yapılan Çoklu Mütakabiliyet Analizi sonuçları Not: Gelir değişkeni (araştırmanın yapıldığı dönemde asgari ücret olan) 2.700 TL ve altı, 2701-5.000 arası, 5.001-10.000 arası ve 10.000 TL üstü kategorileriyle temsil edilmektedir. Uluslararası ilişkiler bölümünü tercihte en önemli etken değişkenine ait kategoriler şunlardır: Aile yönlendirmesi, arkadaş tavsiyesi, bölümün popülaritesi, kendi isteğim, mezuniyet sonrası iş imkânları, puanım ile aynı seviyede olduğu için, uzman ve akademisyenlerden etkilenme ve diğer (tercih). Kariyer hedefi değişkenine ait

kategoriler şunlardır: Akademi, kamu, özel sektör, sivil toplum ve uluslararası kuruluşlar. Son olarak lise türü değişkenine ait kategoriler ise şunlardır: Anadolu lisesi, fen lisesi, genel lise, imam hatip lisesi, meslek lisesi ve sosyal bilimler lisesi.'da gösterilmiştir. Şekilde dikey eksek birinci boyut, yatay eksek ikinci boyut olarak numaralandırılmıştır. İki eksenin birleştiği nokta olan orijinden uzakta konumlanan noktalar daha etkili (ayrışan) kategorilerdir. Birbirinden zıt eksenlerde yer alan kategoriler, kategorilerin birbirlerinden farklılaştığını temsil etmektedir. Birbirine yakın konumlanan noktaların (kategorilerin) birbirine benzediği, birbirinden uzakta konumlanan kategorilerin ise birbirine az benzediği anlaşılmaktadır. İki boyutun toplam atalet (*inertia*) değeri, nispeten düşük (%13,4) olmakla birlikte şekle göre fen lisesi kökenli, geliri yüksek (10.000 TL ve üstü) ve akademide kariyer hedefi olan katılımcılar birbirine yakın gruplanmıştır. En çok bu gruba yakın konumlanmış olan uzman ve akademisyenlerden etkilenecek tercih yaptığını belirten katılımcılar da dikkat çekicidir. Geliri düşük (asgari ücret ve altı), imam hatip kökenli olanlar ile kamuda çalışmak isteyenler birbirine yakın gruplanmıştır. Anadolu lisesi kökenli, orta gelirli (2.700-5.000 TL ve 5.000-10.000 TL arası), özel sektörde çalışmak isteyenler, sivil toplum kuruluşlarında çalışmak isteyenler ve uluslararası kuruluşlarda çalışmak isteyenler birbirlerine yakın konumlanmışlardır.

Sonuç

Bu araştırmanın çıkış noktalarından biri, 1990'lı yıllara kadar daha seçkin bir sosyoekonomik profile sahip olan, zamanla seçkin bir yapıdan sıyrılmaya başlayan uluslararası ilişkiler alanındaki öğrencilerin (Aydınlı & Mathews, 2008), yükseköğretim sisteminde son yıllarda yaşanan kitleleşme ve genişlemeden sonra profilini incelemektir. Araştırma bulguları, uluslararası ilişkiler programlarında daha heterojen bir öğrenci profiliyle karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir. Yabancı dil öğrenme isteği bölüm tercihinde etkili bir sebep olsa ve küreselleşen dünyada lisans düzeyindeki uluslararası ilişkiler programlarının en temel becerilerinden biri olarak görülse (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013) de öğrenciler arasında yabancı dil bilgi düzeyi düşük kalmaktadır. Bu bakımdan eğitim sürecindeki kazanımlarda yabancı dil bilgisinin geliştirilmesindeki eksiklik göze çarpmaktadır. Öğrenciler kendi tercih sebeplerinin gereğini yerine getirmek için ya yeterince çaba harcamamakta ya da okudukları program kendilerine bu becerileri kazandırmada zayıf kalmaktadır. Bu bulgu, kitleleşme ve sonrasında yükseköğretimde genişleme, farklılaşma ve çeşitlenme olduğunu belirten literatürle uyumludur. Kitleleşmeyle birlikte sayıları artan öğrencilerin, farklı seviyelerde ve farklı ihtiyaçlara sahip oldukları düşünüldüğünde (Gumpert vd., 1997), Türkiye'deki sayıları artan uluslararası ilişkiler programlarının sundukları hizmetlerin söz konusu ihtiyaçları ne derece karşıladığına ilişkin yeni araştırmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Öğrencilerin uluslararası ilişkiler bölümlerini tercih etmelerinde öncelikli olarak dil öğrenme ve yurt dışında yaşama ve çalışma isteği gibi faktörlerin etkili olduğu görülmektedir. Öğrencilerin alanla ilgili bilgileri zayıf olsa da kendi istekleri doğrultusunda bölümü tercih ettikleri görülmektedir. Eğitim süresince öğrenciler spesifik dersler ve yetenekler elde etmek yerine daha genel konu ve derslere yoğunlaşmaktadırlar. Uzmanlık konularına yeterince yoğunlaşma olmamakla birlikte bölge çalışmalarında Türkiye'nin yakın coğrafyasına yönelik derslerin daha fazla ilgi çektiği görülmektedir. Bu da lisans düzeyi için normal karşılanması gereken bir durumdur. Bununla birlikte öğrencilerin enerji politikaları ve uluslararası iktisat gibi alanlarla ilgilerinin düşük olduğu görülmektedir. Tematik veya bölgesel konularla ilgili derslerin öğrencilerin tercihine yeterince sunulup sunulmadığı veya sunulduysa ne derece kapsamlı sunulduğuna ilişkin araştırmaların yapılmasında fayda vardır.

Mezuniyet sonrası beklentiler arasında yurt dışında yaşama ve çalışma isteği ön plana çıkarken bu durum ülkedeki gençlerin genel beklentileri (yurt dışında eğitim alma, çalışma veya yaşama) ile uyumlu bir durumdur (Şahin vd., 2010). Çalışılmak istenen kurumlar arasında ise Dışişleri Bakanlığı ve uluslararası örgütler ön plana çıkarken diğer kurumlar ile ilgili bilgi ve farkındalık düzeyinin zayıf olduğu görülmektedir. Kamu kurumlarında çalışma isteği öğrenciler tarafından bir tercih sebebi olarak ifade edilmekte ama dış politikaya yönelik olarak faaliyet gösteren diğer kurumlar ile ilgili bilgi düzeyinin yeterli olmadığı görülmektedir. Dışişleri Bakanlığı dâhil olmak üzere Türkiye'nin uluslararası ilişkiler ekosisteminde yer alan kamu birimlerini (örneğin; YTB, TİKA, MİT) daha fazla tanıttacak çalışmalara ihtiyaç vardır.

Geçmişte uluslararası ilişkiler öğrencileri daha fazla oranda yabancı dil bilmekte, yurt dışında yaşama tecrübesine sahip veya nispeten daha varlıklı ailelerden gelmekteydi ancak mevcut öğrenci profiline bakıldığında, öğrencilerin ulusal ve uluslararası alanda rekabet edebilecek bilgi ve tecrübeye sahip olmalarını sağlayacak müfredatın geliştirilmesi ve müfredat harici edinim imkânlarının artırılması önemli görülmektedir. Bunların başında yabancı dil eğitiminin geliştirilmesi diğer bir başlık olarak da uzmanlaşmaya yönelik derslerin müfredat içerisinde daha fazla yer almasıdır. Öğrencilerin kamu kurumlarını daha yakından tanımalarını sağlayacak şekilde bir dizi gezi ve staj faaliyetlerinin müfredata eklenmesi de faydalı olacaktır.

Çoklu Müteakabiliyet Analizi sonuçları; katılımcıların gelirleri, okudukları lise türleri, tercihlerinde belirttikleri en önemli etken ve kariyer hedefleri arasında bağlantılar göstermiştir. Uluslararası ilişkiler öğrencileri arasındaki sosyoekonomik kökenli veya başka türlü ayrışmaları daha kapsamlı bir şekilde ortaya koyacak bilimsel çalışmaların yapılmasına ihtiyaç vardır.

Post-massification of International Relations Programs: Profiles and Expectations of Students

Bekir S. Gür
Mehmet Köse
Mesut Özcan

International relations students had a more privileged socio-economic profile until the 1990s in Türkiye. There is no comprehensive study that reveals the profile of the international relations programs students after the expansion of the higher education system in recent years, especially after 2006.

International Relations Education in Türkiye

International relations became more dynamic and interest in the field of international relations increased since the end of the Cold War. This led to the establishment of new international relations departments at the universities. The 1990s witnessed an inclusion of area studies in the international relations curriculum and research programs and also the number of high-quality scientific papers has increased. (Kut et al, 2005). In the case of Türkiye, with the establishment of new universities in 1992 and providing graduate scholarships for studying abroad, students with different backgrounds had the chance to study in other countries and became academics (Aydınlı & Mathews, 2008) and this resulted in more and more application of Anglo-Sakson theories in the 1990s and 2000s in Turkish universities (Karacasulu, 2012).

 Assoc. Prof. Dr. Ankara Yıldırım Beyazıt University. bsgur@ybu.edu.tr
Dr., Afrika Foundation. mkose@hotmail.com
Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler University. mesut.ozcan@asbu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-8397-5652>
<https://orcid.org/0000-0001-5250-0742>
<https://orcid.org/0000-0003-0981-2577>

 © İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/M0687
insan & toplum, 2023; 13(2): 1-28.
insanvetoplum.org

 Received: 12.04.2022
Revision: 02.06.2022
Accepted: 11.06.2022
Online First: 18.07.2022

There are some studies analyzing the views of the international relations academics on the curriculum. Most Turkish scholars benefit from the textbooks written in Europe and the United States of America; many also have PhDs from the universities on these continents. Despite this fact, 92% of Turkish international relations scholars were born in Türkiye and they constitute the most homogenous academic community in this field all around the world (Aydın & Dizdaroğlu, 2019).

Much like the general problems in post-massification of higher education all around the world (Gumport vd., 1997; Gür, 2016), there are similar problems in particular in the international relations education. Among those problems, employment of qualified academic staff emerges as the primary one. Difficulty in recruiting enough students for some of the international relations programs can be given as another problem in the field. As a result of all the transformations above in the field of international relations, the profile of students of international relations and their expectations after graduation requires extensive analysis.

Methodology

One of the main aims of this research is to analyze the profile of students of international relations which went through a transformation with the expansion and massification, especially after the 1990s, and became less elitist (Aydınlı & Mathews, 2008). The survey was conducted to understand the factors that direct the students to the field, the knowledge and skills acquired by the students during their education, and their post-graduation expectations. The data was collected from a total of 1,086 students from 94 different universities in 76 different cities. Aside from the demographic questions, information regarding universities, programs, and classes was collected to better understand the profile of students who took part in the survey.

Findings and Conclusion

Research findings show that we have a rather heterogeneous profile of students of international relations. Although the desire of learning a foreign language has been one of the main reasons for the choice (Eyrice-Tepeciklioğlu, 2013), the level of foreign language skills remains low among the students. This is one of the noticeable findings as these departments aim to train students for international careers. Students don't commit themselves enough to meet their expectations, or the programs they study do not provide these skills to be developed adequately. This finding is in line with the literature on the expansion and massification of higher education. Since the number

of students is increasing after massification, their background and expectations vary (Gumport et al., 1997), consequently further research is needed to analyze the level of quality of education offered in the departments of international relations and how much they meet the needs.

According to the findings, learning languages and the desire to live abroad affect their choices in the department of international relations. Despite the fact that students have little knowledge of the department, many claims to have chosen it because they wish to study there. During the education, instead of specific courses and qualifications, they focus on general topics and courses. Among the study areas, courses on regions close to Türkiye are of interest-which is expected from an undergraduate student. Students are less interested in topics like energy issues and international law. The availability of thematic or regional courses for the students should be one of the topics of further research in this field.

Working and living abroad emerges among the leading expectations after graduation and this is in line with the general expectation of the youth in the country (Şahin vd., 2010). Knowledge about the employment opportunities after graduation is limited, excluding the Ministry of Foreign Affairs. There is a need for advertisements on the side of other governmental institutions to inform the students about the employment and career opportunities.

Results of the Multiple Correspondence Analysis showed the relations between the income, types of high school graduates, career aims, and their choices of the department. There is a need for more research on the students of international relations in terms of their socio-economic background and other types of differences among them.

In the past, the majority of international relations students came from well-to-do families with the language skills and experience of living abroad. However, when we analyze the backgrounds of current students of the departments of international relations, we see a need for curriculum development and extra-curricular activities to provide students with the knowledge and experience they need to compete on a global scale. Foreign language training also needs improvement along with more specific courses in the curriculum. More opportunities for visits and internship programs to introduce students to the public sector would be beneficial.

Kaynaklar | References

- Alter, K. J., Clipperton, J., Schraudenbach, E., & Rozier, L. (2020). Gender and status in American political science: Who determines whether a scholar is noteworthy? *Perspectives on Politics*, 18(4), 1048-1067.
- Aydın, M. (2007). Türkiye’de uluslararası ilişkiler akademisyenlerinin bilimsel araştırma ve uygulamaları ile disipline bakış açıları ve siyasi tutumları anketi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(15), 1-31.
- Aydın, M., & Dizdaroğlu, C. (2019). Türkiye’de uluslararası ilişkiler: TRIP 2018 sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 16(64), 3-28.
- Aydın, M., & Erdoğan, E. (2020). *Türkiye’de uluslararası ilişkiler programları doluluk oranları analizi*. Uluslararası İlişkiler Konseyi & Panorama.
- Aydın, M., Hisarlıoğlu, F., & Yazgan, K. (2016). Türkiye’de uluslararası ilişkiler akademisyenleri ve alana yönelik yaklaşımları üzerine bir inceleme: TRIP 2014 sonuçları. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(48), 3-35.
- Aydın, M., & Yazgan, K. (2010). Türkiye’de uluslararası ilişkiler akademisyenleri araştırma, eğitim ve disiplin değerlendirmeleri anketi-2009. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 7(25), 3-42.
- Aydın, M., & Yazgan, K. (2013). Türkiye’de uluslararası ilişkiler akademisyenleri eğitim, araştırma ve uluslararası politika anketi-2011. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 9(36), 3-44.
- Aydınlı, E., & Mathews, J. (2008). Türkiye uluslararası ilişkiler disiplininde özgün kuram potansiyeli: Anadolu ekolünü oluşturmak mümkün mü? *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(17), 161-187.
- Bennett, A., Barth, A., & Rutherford, K. R. (2003). Do we preach what we practice? A survey of methods in political science journals and curricula. *PS: Political Science & Politics*, 36(3), 373-378.
- Calossi, E., & Coticchia, F. (2018). Students’ knowledge and perceptions of international relations and the ‘Model United Nations’: An empirical analysis. *Acta Politica*, 53(3), 409-428.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative and mixed methods approaches* (4th edition). SAGE Publications.
- Duval, J. (2018). *Multiple correspondence analysis*. Politika. <https://www.politika.io/en/notice/multiple-correspondence-analysis>
- Eyrice-Tepeciklioğlu, E. (2013). Türkiye’de uluslararası ilişkiler eğitimi: Lisans ve lisansüstü ders programlarının karşılaştırmalı bir analizi. *Ege Akademik Bakış*, 13(3), 303-316.
- Ferreira, M. A. S. V. (2016). The rise of international relations programs in the Brazilian federal universities: Curriculum specificities and current challenges. *Journal of Political Science Education*, 12(3), 241-255.
- Giovanello, S. P., Kirk, J. A., & Kromer, M. K. (2013). Student perceptions of a role-playing simulation in an introductory international relations course. *Journal of Political Science Education*, 9(2), 197-208.
- Gumport, P. J., Iannozzi, M., Shaman, S., & Zemsky, R. (1997). *Trends in United States higher education from massification to post massification*. National Center for Postsecondary Improvement, School of Education, Stanford University.
- Gür, B. S. (2016). *Democratization and massification of higher education in Turkey and challenges ahead*. (CSHE.3.16; Research & Occasional Paper Series). University of California, Berkeley.
- Hanretty, C. (2021). *Career trajectories in UK departments of politics and international relations: A report for the British International Studies Association and the Political Studies Association*. The British International Studies Association (BISA) and the Political Studies Association (PSA).
- Husson, F., Le, S., & Pagès, J. (2017). *Exploratory multivariate analysis by example using R* (2nd edition). Chapman and Hall/CRC.
- Karacasulu, N. (2012). International relations studies in Turkey: Theoretical considerations. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(29), 143-160.

- Kassambara, A. (2017). *MCA-Multiple correspondence analysis in R: Essentials*. Statistical Tools for High-Throughput Data Analysis. <http://www.sthda.com/english/articles/31-principal-component-methods-in-r-practical-guide/114-mca-multiple-correspondence-analysis-in-r-essentials/> adresinden 10.6.2022 tarihinde erişilmiştir.
- Keyman, E. F., & Ülkü, N. E. (2007). Türkiye üniversitelerinde uluslararası ilişkiler ders müfredatı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4(13), 99-106.
- Kut, Ş., Karaosmanoğlu, A., & Eralp, A. (2005). Workshop report "International relations studies and education in Turkey". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2(6), 131-147.
- Lee, D., Foster, E., & Snaith, H. (2016). Implementing the employability agenda: A critical review of curriculum developments in political science and international relations in English universities. *Politics*, 36(1), 95-111.
- Maliniak, D., Oakes, A., Peterson, S., & Tierney, M. J. (2008). Women in international relations. *Politics & Gender*, 4(1), 122-144.
- Maliniak, D., Peterson, S., Powers, R., & Tierney, M. J. (2017). *Teaching, Research, and International Policy (TRIP) 2017 faculty survey*. Global Research Institute.
- Maliniak, D., Powers, R., & Walter, B. F. (2013). The gender citation gap in international relations. *International Organization*, 67(4), 889-922.
- Mescioğlu-Fedai, M., & Fedai, R. (2019). İnterdisipliner eğitim politikası üzerine bir değerlendirme: Uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi eğitimi. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 359-392.
- Özcan, G. (2020). 'Siyasiyat'tan 'milletlerarası münasebetler'e: Türkiye'de uluslararası ilişkiler disiplininin kavramsal tarihi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 17(66), 3-21.
- Özoğlu, M., Gür, B. S., & Gümüş, S. (2016). Rapid expansion of higher education in Turkey: The challenges of recently established public universities (2013-2006). *Higher Education Policy*, 29(1), 21-39.
- Özyılmaz-Kiraz, B. (2020). Interdisciplinary approaches to studying international relations: Relevance of social psychological accounts. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 103-117.
- Phull, K., Ciflikli, G., & Meibauer, G. (2019). Gender and bias in the international relations curriculum: Insights from reading lists. *European Journal of International Relations*, 25(2), 383-407.
- Şahin, İ., Fırat, N. Ş., & Zoroağlı, Y. R. (2010). Üniversite öğrencilerinin düşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 11(1), 23-41.